

Інна Лебідь
Inna Lebid

САМООСВІТА ВЧИТЕЛЯ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ОСВІТНЬОМУ ПРОСТОРИ 1917–1920 рр.

SELF-EDUCATION OF TEACHER IN SOCIAL-POLITICAL AND THE EDUCATIONAL SPACE OF 1917–1920

У статті зроблено спробу розкрити та проаналізувати передумови, які спонукали розвитку самоосвіти вчителів (1917–1920 рр.), що характеризувалося посиленням практичної спрямованості та зміцненням соціальної бази, з одного боку, та інтенсивною розробкою технологічних основ, з іншого. Зокрема, потяг до знань, активізація просвітницької діяльності органів місцевого самоврядування, поширення позашкільної освіти, підвищення рівня грамотності і стало підґрунтям для зміцнення практичних основ самоосвіти.

Ключові слова: професійна самоосвіта, учительські кадри, національна ідея, освітній простір, національна освіта.

Першочергову роль у розвитку особистості, організації освітньо-виховного процесу в школі відіграють кваліфіковані кадри. Тож цілком закономірно, що в різні періоди історичного розвитку нашої країни державні і директивні органи приділяли увагу піднесенню ролі учителя в житті суспільства, поліпшенню його підготовки. Цінність цього досвіду у 17-20 рр. ХХ ст. дає змогу побачити, як саме відбувалися ці процеси, вплив шкільних працівників на політичне та культурне життя країни.

Наша стаття є актуальною, адже осмислення минулого впливає на зміни сьогодення. У ній робиться спроба на основі архівних документів та наявних публікацій розкрити і проаналізувати передумови, які спонукали розвитку самоосвіти вчителів в окреслений період.

Говорячи про самоосвіту вчителя досліджуваного періоду, слід зазначити, що вона необхідна була не тільки тим, хто не отримав належної педагогічної підготовки, але і для тих, хто закінчив учительські семінарії та інститути. Першим і найголовнішим джерелом самоосвіти вчителя було і є читання, вивчення того, що вже зроблено нашими попередниками, а саме: читання наукових праць із педагогіки, суміжними з нею науками, читання передових педагогічних видань тощо. Важливими у процесі самоосвіти є вивчення історії виховання та навчання; знайомство з усіма сферами людських знань, а саме знаннями, які є предметами навчання у школах, а також знаннями, які виступають засобом загального розвитку самого вчителя.

Аналізуючи стан наукового опрацювання проблеми освіти та самосвіти вчителя у цей проміжок часу займалися такі відомі педагоги, як Х. Алчевська, Я. Чепіга, С. Русова, Б. Грінченко, М. Демков, Т. Лубенець, О. Музиченко, С. Черкасенко та ін. [13, с. 11]. Зазначимо, що Х. Алчевська створила бібліотеку, яка містила періодичні видання та фахову літературу для вчителя. Вона вважала, що робота з книжкою та ведення педагогічного щоденника є ефективними засобами підвищення майстерності вчителя, шляхом до його самовдосконалення. Серед методів самовиховання просвітниця виділяла такі, як спостереження, самоаналіз, самозвіт [15, с. 11].

У своїх працях Я. Чепіга закликав учителів безупинною працею виховувати себе, удосконалювати свої здібності. Він вважав, що школі потрібні педагоги-майстри, яким притаманні високий рівень професіоналізму, творчої активності та прагнення до самовдосконалення.

Учитель повинен займатись самопізнанням, постійно духовно та професійно збагачувати себе, тому що саме на нього покладені найкращі надії, майбутнє народу [19, с. 21-22].

Провідні засади нової освіти в загальному вигляді запропонувала С. Русова. Вона наголошувала на необхідності створення умов для самоосвітньої діяльності вчителів, сприянні організації з'їздів, педагогічних виставок, загальноосвітніх лекцій. У своїх працях педагог зазначала, що тільки глибоке вивчення теорії та використання її на практиці визначають сутність та доцільність роботи вчителя із самоосвіти [14].

Загалом, висуваючи високі вимоги до вчителя, Б. Грінченко, перш за все, прагнув їм відповідати особисто. Як зазначає науковець М. Веркалець, Б. Грінченко надавав великого значення ролі книги в житті людини [5, с. 37]. Результатом творчого пошуку педагога була вміло організована робота з книжкою в процесі навчання й виховання. Б. Грінченко у праці "Народні вчителі і українська школа", виданій у 1906 році, виклав своєрідну програму підготовки вчительських кадрів рідною мовою. Чимало уваги приділяв і загальнокультурній, професійній підготовці вчителя. Цілісний образ учителя національної школи, що постає з усієї наукової й літературної спадщини вченого й письменника, органічно доповнюється його власною педагогічною діяльністю.

Отож, результати логіко-системного аналізу науково-літературних джерел зазначеного періоду свідчать про те, що вже на початку ХХ ст. у теорії самоосвіти знайшли відображення низка положень, що стали згодом основними принципами педагогіки. Ця теза, зокрема, стосується такого найважливішого принципу сучасної гуманістичної педагогіки, як особистісний підхід. Прагнення до реалізації цього підходу проявлялося у спрямуванні самоосвіти на всебічний розвиток людини, в індивідуалізації керівництва самоосвітою, в опорі на рекомендації індивідуальної психології, у розгляді самоосвіти як засобу самовдосконалення особистості.

Зазначимо, що силами видатних педагогів та громадських діячів (М. Грушевського, І. Огієнка, С. Русової, Я. Чепіги та ін.) створювалися нові підручники та методичні посібники, які були важливими засобами самоосвіти.

А також, значну допомогу в організації самоосвіти та оволодінні учителями методами самоосвіти надали три збірки під загальною назвою "На шляху до педагогічної самоосвіти", створені авторським колективом під керівництвом відомого дослідника педагогічної роботи М. Рубінштейна (1925 р.). При цьому науковець наголошує, що книга є не єдиним джерелом, поруч з нею, іноді перемагаючи її своєю стимулюючою силою, стоїть живе цінне спілкування [6, с. 62]. У книзі даються ґрунтовні методичні вказівки щодо організації педагогічної самоосвіти; рекомендовані джерела і методика роботи з ними.

Зазначимо, що прогресивні письменники, вчені, педагоги, громадські діячі визначали важливу роль читання як головного засобу самоосвітньої діяльності й особливу увагу приділяли питанню розвитку бібліотек як складовій самоосвіти, на яку громадськість, самоврядні органи покладали великі надії.

Як необхідний засіб професійної самоосвіти досліджуваного періоду виокремлюємо взаємне спілкування учителів та обмін думками щодо педагогічної діяльності. Найефективніше такий засіб самоосвіти реалізується під час проведення педагогічних курсів та з'їздів. Зміст програм учительських курсів цього періоду було значно поглиблено: читалися лекції з педагогіки, дидактики, методики, слухачі розробляли програми викладання різних предметів. Нововведенням стала організація виставок наочностей, підручників, посібників під час проведення курсів. Курси стимулювали у вчителів інтерес до справи, збуджували прагнення до застосування кращих методів навчання, сприяли обміну думками, збагаченню педагогів теоретичними знаннями та практичними навичками.

Навчання на курсах учителів та їхні організатори загалом оцінювали позитивно, але були й критичні зауваження. Досить важливим було питання організації занять. Зазвичай вони проводились у формі лекцій, тоді курсанти були тільки пасивними слухачами. На думку

російського вченого О. Обухова, лектори багато говорили про необхідність самодіяльності та різних видів практичних занять, про переваги різних методів, але не застосовували це на практиці. Внаслідок цього іноді з'являлося розчарування від курсів: "Наговорили багато, а засвоїти, продумати не дали можливості; порад надавали ще більше, а не показали, як їх застосовувати, як розбиратися самостійно в нових вимогах життя" [13, с. 211-212]. Окрім того, при школах організовувались вечірні курси для дорослих, до організації і проведення яких залучались учителі.

Щодо змісту психолого-педагогічних предметів, які викладались, то простежувалась тенденція до їх розширення та інноваційного спрямування. Глибока обізнаність лекторів з останніми досягненнями світової педагогічної науки і практики, використання нестандартних методик викладання сприяли покращенню організації самоосвітньої роботи вчителів. На допомогу в організації самоосвіти вчительства Наркомос організував короткочасні літні педагогічні курси. Вчителі писали в міністерство організаторам курсів, що вони спонукають їх до пошуку нових знань і вказують шлях до самоосвіти. Самоосвіта в 20-і роки була сполучною ланкою, що поєднувала різні форми підвищення кваліфікації, розширювала можливості курсів, пов'язувала їх роботу з методичною роботою на місцях, з практичною діяльністю вчителів та їх творчими пошуками.

На I Всеросійській конференції з перепідготовки вчителів зазначалося, що до самоосвітньої роботи у 1920 – 1923 навчальному році було залучено від 18 до 20 % всього вчительства. Великою популярністю у досліджуваний період користувались заочні курси. Особливо корисними були вони для сільського вчителя, якому вкрай необхідна була методична допомога, і "той учитель, який мав хоча б трохи вільного часу, йшов у гурток самоосвіти" [13, с. 13]. Робота на курсах організувалася типовою формою: ранішні практичні та вечірні теоретичні заняття. Практичні заняття здійснювались у тимчасовій зразковій школі, яка створювалася спеціально для потреб курсів за зразком початкової школи – три відділення, з якими одночасно працює один учитель. Заняття проходили у формі уроків: керівники курсів проводили зразкові уроки, слухачі – по черзі – пробні. Теоретичні заняття проводилися у вигляді бесід керівників за темами, визначеними програмою.

До кожного пробного уроку курсисти складали план-конспект, який детально обговорювався з керівником. Хід кожного уроку записувався двома курсистами, які призначалися кожного разу для цієї мети інспектором, і потім урок детально обговорювався. Для міцного закріплення усього почутого на курсах учителі вели щоденники. Крайні щоденники відбирались для публікації у періодичній пресі. При курсах влаштовувались бібліотеки [18, с. 77].

Окремо слід відзначити план роботи Волинського Губернського відділу народної освіти, де йшлося про необхідність "чистки сільського вчительства з метою вилучення педагогів, непридатних до роботи в трудовій школі; про підвищення кваліфікації вчительства шляхом короткотривалих курсів, самокурсів; видання педагогічних журналів" [18, с. 68]. Наголошуючи на необхідності самоосвіти вчителя зазначеного періоду, всім бажаним учителювати з 1919 – 1920 н.р. у єдиній трудовій школі було запропоновано пройти курси перепідготовки вчителів. Ті, хто пройшов курси, мали переваги при працевлаштуванні. "А хто не пройшов курси без поважних причин, будуть замінені іншими особами і не будуть призначатись на вчительські посади" [18, с. 69].

Зазначимо, що у всі губернські школи розсилались конспекти лекцій з педагогічних предметів, які були прочитані на літніх тимчасових курсах. Важливо, що конспекти лекцій містили й практичні рекомендації вчителю щодо оволодіння необхідними знаннями, вміннями, навичками для підвищення рівня професійної майстерності.

Питання підвищення авторитету вчителя ставало однією з основних освітніх проблем. Револьюційні зміни в країні дещо доповнювали і навіть змінювали обов'язки вчителя. Так, у Житомирському повіті, щоб відібрати кадри, здатні впроваджувати ідеї нової трудової школи, у вересні – жовтні 1921 р. створено комісію для перегляду складу вчителів. Як наслідок роботи

комісії у 1921 р. 87 учителів Житомирського повіту, тобто 15% від загального вчительського складу, остаточно було усунуто від педагогічної праці [12, с. 59]. У зв'язку з цим у Житомирі було організовано роботу дворічних курсів підвищення кваліфікації вчителів.

Отож, перед Відділом підготовки вчителів було поставлено два завдання: дати новій школі нового вчителя та забезпечити заклади освіти необхідною кількістю кваліфікованих педагогів [8, с. 135]. Тих учителів, котрі були допущені до педагогічної діяльності, потрібно було “ідейно загартувати”, готуючи до виконання нової місії. Першим кроком планової ідеологізації вчительства мали стати заходи, спрямовані на самоосвіту і підвищення кваліфікації педагогічного персоналу. Народний комісаріат освіти вважав цю справу одним із стратегічних напрямів у забезпеченні навчальних закладів кваліфікованими педагогічними кадрами.

У 1924 р. створюється бюро з перепідготовки вчителів у центрі, губерніях і округах, цілі, завдання та функції якого чітко визначалися Положенням бюро [10]. Поряд із перепідготовкою педагогів українських і російських шкіл Народний комісаріат освіти здійснював роботу з перепідготовки вчителів для національних шкіл [10]. У цей період серйозна увага приділялася підготовці та перепідготовці кадрів організаторів самоосвітньої роботи, яка здійснювалася в різних формах: на тимчасових курсах, конференціях, семінарах. Для викладачів із середньою спеціальною освітою були створені загальнонаукові курси, на яких учитель обирав на свій розсуд той чи інший курс дисциплін для поглибленого вивчення.

Водночас з'явилась і така форма самоосвіти вчителів, як самокурси. В основу цієї форми закладалась нова методика самостійного набуття знань, необхідних для здійснення навчального процесу за спеціально розробленим і затвердженим індивідуальним планом. Слід відзначити, що самокурси в основному влаштовувались для керівників молодших груп трудової школи та повинні були займатися пошуком прийомів комплексного навчання. Загальна кількість курсантів визначалася від 100 до 150 осіб [3]. Заняття були організовані так: всі курсанти добровільно об'єднувались у дві групи, кожна з яких повинна була підготувати по дві колективні доповіді на запропоновані керівництвом теми комплексних уроків; таким чином всього пропонувалось опрацювати 18 тем. Більшість курсантів опрацьовували запропоновані теми уроків у себе в школі з дітьми і представляли свої досягнення на підсумкових конференціях. “Такі доповіді викликали особливий інтерес педагогів” [7, с. 22]. Окрім доповідей самих курсантів на конференціях проводились лекції-бесіди з теорії комплексного навчання, педагогіки. Лекторами були як постійні керівники самокурсів, так і спеціально підготовлені вчителі. Як свідчать наукові джерела, підсумки роботи учительських курсів розглядались на засіданнях Губкомісій, ставилося також питання про організацію на курсах секції нацменшиств.

Зазначимо, що органи влади сприяли проведенню міжокружних курсів підвищення кваліфікації вчителів та неодноразово виділяли кошти для проведення семінарів з перепідготовки вчителів відповідних округів. Під час учительських курсів та самокурсів зазначеного періоду здійснювалось ефективне застосування форм і методів самоосвітньої роботи вчителя. Значну роль у формуванні інноваційного потенціалу вітчизняного вчителя відіграли педагогічні з'їзди, наради, конференції. Передові ідеї розвитку національної освіти були підтримані учасниками I Всеукраїнського з'їзду вчителів і професорів, які були організовані 5-6 квітня 1917 р. Товариством шкільної освіти [16, с. 468]. На з'їзді також було прийняте рішення про утворення Всеукраїнської учительської спілки, за допомогою якої влітку 1917 р. вдалося організувати до сотні учительських курсів на кошти демократизованих місцевих самоуправ [16, с. 469]. На першому Всеукраїнському професійному вчительському з'їзді (1917 р.) були визначені шляхи підготовки кваліфікованих педагогічних працівників, здатних упроваджувати педагогічні інновації. Учительські з'їзди проводилися у різних регіонах України.

Важливо відзначити, що влада сприяла організації самоосвіти вчителів. Сільським ревкомам, де були школи, наказами вищих органів влади вказано надавати підводи вчителям

для поїздки на учительські з'їзди. Активність щодо організації учительських з'їздів проявляли і науково-педагогічні товариства.

Поглиблення самоосвітньої роботи вчителя, як в ідеологічному, так і методологічному напрямі, покладалось, окрім адміністративних органів, також на працівників освіти. Освітняни "повинні бути не тільки залучені до цієї роботи, а й ідеологічно та педагогічно до неї підготовлені, ...серйозно приступити до проведення широкої кампанії по підвищенню професійного рівня працівників освіти шляхом організації відповідних короткотермінових курсів, конференцій, нарад, індивідуальної та групової діяльності (опрацювання літератури, організація лекцій, підготовка рефератів тощо)" [8, с. 208].

Керівники РВНО у своїх доповідях на учительських конференціях, пленумах систематично відзначали роботу педагогів-майстрів, які досягли високих успіхів у професійній діяльності. Так, у 1919 р. у програму партії було внесено пункт про всебічну державну допомогу самоосвіті та саморозвитку шляхом створення мережі установ позашкільної освіти: бібліотек, нових шкіл для дорослих, народних будинків, лекцій тощо. Вирішення цих питань вимагало великої кількості відповідно підготовлених учителів. Тому Міністерство освіти України систематично організовувало педагогічні курси та курси інструкторів з питань позашкільної освіти.

На нашу думку, варто проаналізувати промову першого народного секретаря у справах освіти В. Затонського на одному із учительських з'їздів, у якій він чітко наголошує на важливості самоосвітньої роботи вчителя. В. Затонський зазначив, що учитель повинен добре знати свій фах, дисципліну, яку він викладає, методіку. Учитель має знати набагато більше, ніж написано у підручнику. Тому повинен працювати над собою [15]. Значну увагу нарком звернув на наставницьку роботу передових вчителів. "Завдання ударників-учителів – організувати допомогу своїм молодшим, менш довідченим товаришам. Наша шкільна мережа так швидко зростає, що ми не можемо всім вчителям дати вищу освіту. Доводиться багатьох пропускати через курси. Ось цього року нам потрібні 22 000 нових учителів. А з них мало не 16 000 візьмемо з курсів. Це молоде поповнення треба виховувати. Йому треба обов'язково допомагати..." [15, с. 10].

В. Затонський високо оцінив роботу вчителів, "справжніх ентузіастів радянської школи", над створенням шкільних підручників. Він наголосив, що таких активістів, таких відданих учительській справі працівників, які постійно працюють над собою, можна знайти серед учителів кожного району. Їх треба виявляти, сміливо висувати на керівні посади відділів народної освіти. Особисто В. Затонський активно займався самоосвітою, вивчав шкільний досвід в Англії, Франції, Чехословаччині. Під його керівництвом проводилися конференції учителів, відбувся масовий перехід шкіл на викладання українською мовою. У містах України створювалися нові клуби, вечірні народні університети, загальноосвітні курси тощо. Серед педагогічних ідей В. Затонського, на нашу думку, важливими є: створення стабільних шкільних підручників; піклування про підготовку та підвищення кваліфікації вчителів; необхідність піднесення ролі радянського вчителя "на таку височінь, якої вимагає партія" [11, с. 86].

Водночас відмітимо, що вчителі змушені були займатися громадськополітичною роботою, обсяг якої щороку зростав. Як зазначав М. Скрипник у своїй доповіді: "Я маю відомості про те, що у нас на Україні є місця й райони, де вчитель протягом тижня жодного вільного вечора не має, бо щодня буває одно чи два будь-яких громадських зібрань у справах радянської праці, кооперативної роботи тощо. Отже, вчителю не залишається ані найменшого часу на те, щоб готуватися на педагогічну роботу, на вдосконалення, на те, щоб підвищувати свою кваліфікацію, щоб підвищувати свій культурний рівень [17, с. 60].

Таким чином, характерною ознакою напряму педагогічної самоосвіти окресленого періоду можна вважати те, що значна увага приділялась підвищенню політичної свідомості вчителів. Саме цей факт більшість дослідників вважають однією з причин зниження ефективності педагогічних курсів. Питання співвідношення національного і політичного, раціонального та ідеологічного постійно домінувало при вирішенні питань кадрових призначень у освітніх закладах.

Молоді вчителі зазначали, що часто не були впевнені у правильності перших кроків своєї педагогічної діяльності. Не знали, з чого розпочати роботу, не вміли раціонально розподілити навчальний матеріал, не знали шкільної програми. Одна з причин – недостатня практична підготовка. Про те, що навчальні програми застаріли, а вчителі вже не можуть задовольнитись “елементарними уривками знань, навпаки, вони повинні своїм розумом рівнятися до будь-якого іншого інтелігентного діяча села – лікаря, агронома, священника”, говорили й директори цих навчальних закладів [1, с. 151].

Низка вчителів вказало на потребу у вивченні такого предмета, як психологія, що допоможе визначити, кого має навчати вчитель, як ефективно використовувати нові методи виховання і навчання, аби полегшити працю вчителя. Питання про рівень методичної підготовки педагогів, про організацію наставницької роботи з молодими вчителями постійно стояли на порядку денному вчительських конференцій, особливу увагу приділяли веденню робочого щоденника вчителя.

Наведемо цитату із колективного звернення молодих учителів Білоцерківщини до своїх старших колег: “Ви маєте великий стаж і досвід у практичній роботі з дітьми. Допоможіть нам, опанувати майстерність педагогічної роботи... створимо справжню ділову дружбу між молодими і старшими педагогами” [9, с. 13].

Як свідчать джерела, педагогічні колективи проводили методичні тижні у школах, під час яких вчителі ділилися досвідом самоосвітньої роботи. Важливим засобом самоосвіти вчителя у досліджуваний період було безпосереднє вивчення живої дійсності та власна практика.

Важливим елементом роботи молодого вчителя було вивчення досвіду попередніх поколінь учителів і вихователів у своїй та в інших країнах, тобто педагогічного досвіду. Щоб бути успішним, молодий учитель повинен був розвинути в собі навички та вміння розповідати та розпитувати, тобто володіти основами акторської майстерності [9, с. 19]. Таким бачили педагоги того часу молодого вчителя – наполегливого, жвавого, завзятого, люблячого учнів і своїх колег, з постійним прагненням до самоосвіти.

Традиційним стало проведення Дня учителя у багатьох округах України. Так, у протоколі засідання райміськкомів Київського округу від 18 червня 1924 р. було ухвалено план проведення Дня сільського вчителя, одним із пунктів якого є влаштування професійних екскурсій учителів. Наслідки екскурсій були поставлені на широке дискусійне обговорення [2]. У зв'язку з утвердженням певних соціальних свобод спостерігається тенденція до збільшення кількості педагогічних товариств та урізноманітнення форм і методів їх організаційної, навчально-виховної, просвітницької, наукової та культурної діяльності. Згуртувавши кращих педагогів, науковців, громадських діячів, ці організації були важливими науково-методичними, дослідницькими і просвітницькими центрами [4].

Необхідно підкреслити, що впродовж визначеного періоду видавалася різна література на допомогу самоосвіті. З 1917 по 1923 рр. вийшло близько 15 найменувань методичної та 153 із самоосвіти, у 1924 р. – 12, у 1925 р. – понад 30. У цьому ж році видавалося 5 спеціальних журналів; більше ніж у 70 газетах і десятках журналів були відділи із самоосвіти. Потреба у літературі частково компенсувалася педагогічними виданнями: “Учительська газета”, “Працівник освіти”, “Народний учитель”, “Допомога самоосвіті”, “Народне просвітництво”, “На шляху до нової школи”, “Педагогічна кваліфікація”, “За педагогічні кадри” тощо. Отож, матеріали на допомогу самоосвіті вчителя займали у них значне місце. Систематично надавалися рекомендації з організації самоосвітньої роботи. Таким чином, українська журналістика була вагомим джерелом самоосвіти вчителя досліджуваного періоду.

Важливо зазначити, що до 1917 р. самоосвіта вчителя спочатку не мала ані організованого характеру, ані системи чітко визначених керівних органів, які б послідовно і систематично запроваджували конкретні її форми. До того ж, існувала проблема із залученням до цього процесу вчителів, які посилались на зайнятість через необхідність заробітку для підтримки матеріального стану своїх сімей.

Отже, у 1917–1920 рр. самоосвіта вчителя набуває планового та систематичного характеру, виокремлюються основні форми самоосвіти педагогів: курси, семінари, практикуми, з'їзди, конференції, методичні об'єднання, наукові товариства; інтенсивно розвиваються допоміжні форми самоосвіти вчителів (екскурсії, виставки, педагогічні музеї). Тенденція переходу до масової перепідготовки учителів сприяла створенню системи колективної методичної роботи з постійно діючими органами управління, простежується тенденція забезпечення безперервності процесу підвищення кваліфікації шляхом самоосвіти. Аналіз комплексу джерел дослідження свідчить, що в історичному аспекті формування змісту і методів самоосвіти вчителя 1917–1920 рр. можна виокремити такі етапи та тенденції (табл. 1).

Таблиця 1.

Провідні тенденції організації самоосвіти вчителя 1917 – 1920 рр.

Етапи	Тенденції
1917-1920 рр. – етап формування окремих елементів системи неперервної освіти на засадах перепідготовки і підвищення кваліфікації для забезпечення нової української школи педагогічними кадрами у період визвольних змагань	– гуманізація, демократизація, національна спрямованість самоосвіти; – усвідомлення необхідності належної психолого-педагогічної підготовки кадрів; – індивідуалізація самоосвітньої діяльності (плани, щоденники самоосвіти вчителя, індивідуальні завдання з самопідготовки слухачів педагогічних курсів тощо); – формування основ індивідуального керівництва самоосвітою; – окреслення рідномовності як обов'язкової умови якісної професійної освіти і самоосвіти; – систематизація й поглиблення педагогічної кваліфікації з посиленою політизацією.

Розвиток самоосвіти у 1917 – 1920 рр. характеризувався посиленням практичної спрямованості та зміцненням соціальної бази самоосвіти, з одного боку, та інтенсивною розробкою її технологічних основ, з іншого. Масовий потяг до знань, активізація просвітницької діяльності органів місцевого самоврядування, поширення позашкільної освіти, підвищення рівня грамотності створили передумови для зміцнення практичних основ самоосвіти.

У наш час, коли забезпечення безперервної професійної освіти є об'єктивною потребою, досвід України в 17-х – 20-х рр. ХХ ст. у справі підготовки вчителів потрібно вивчати й використовувати. Адже це допоможе у сучасних умовах прогнозувати процеси підготовки педагогічних кадрів у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Акимов В. Земская работа по подготовке народных учителей // Журнал Министерства Народного Просвещения. 1915. № 4. С. 145-183.
2. Большая забота о народном учителе // Правда. 1931. 14 нояб.
3. Боровик А.М. Шкільна хроніка // Вільна українська школа. 1918/1919. № 4. С. 72.
4. Бухало С.М. Освіта на Радянській Україні. Київ : Укр. Держ. вид-во, 1945. 15 с.
5. Веркалець М.М. Педагогічні погляди Б.Д. Грінченка // Радянська школа. 1988. № 12.
6. Грибанова С. Екскурсії як метод підвищення культурно-професійного рівня учительства в Україні на початку ХХ ст. Краєзнавство // Науковий журнал. 2012. № 3. С. 60-76.
7. Гриценко А.П. Документи фонду Генерального секретарства освіти як джерело з історії українського національно-культурного відродження // Укр. істор. журнал. 1997. № 3. С. 22.
8. Дем'яненко Н. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина ХХ ст.) : [монографія]. Київ : ІЗМН, 1998. 323 с.
9. Кованько П.Л. Педагогический авторитет. Київ : Типографія С.В. Кульженко, 1905. 26 с.

10. Кравченко І.М. Курс “Педагогіка” в учительських інститутах України (поч. ХХ ст.) // Вища освіта України. 2007. Дод. 1, т. 2. С. 73-76.
11. Кукурудзяк М.Г. З історії національної школи і педагогічної думки в Українській Народній республіці. Кам'янець-Подільський : Абетка, 1997. 175 с.
12. Максимов І. Освітній рівень учителів // Радянська освіта. 1919. №3. С. 58-66.
13. Обухов А. Летние педагогические курсы // Народное образование в земствах. Основы организации и практики дела / [сб. под ред. Е.А. Звягинцева, А.М. Обухова, С.О. Серополко и Н.В. Чехова]. Москва : Изд-во “Польза”, 1914. С. 208-236.
14. Русова С. Курсы народных учителей в Киеве // Украинский вестник. 1906. № 14. С. 964-967.
15. Сафонова Н. Творчий педагог – фундатор формування творчої особистості // Рідна шк. 2003. № 2. С. 10-11.
16. Сірополко Степан Історія освіти в Україні. Київ : Наук. думка, 2001. 912 с.
17. Скрипник М. Педагогіка мусить стати знаряддям соціалістичної перебудови // Ком. освіта. 1931. № 2/3. С. 60.
18. Фльоров О. До питання про організацію педагогічної підготовки вчителів початкової школи // Радянська школа. 1918. № 5-6. С. 66-76.
19. Чепіга Я. Народний учитель і національне питання // Світло. 1912. Кн. 1.

The development of self-education in 1917-1920 was characterized by the strengthening of practical orientation and strengthening of the social base of self-education, on the one hand, and the intensive development of its technological foundations, on the other. Massive craving for knowledge, intensification of educational activities of local self-government bodies, dissemination of extracurricular education, and increasing literacy have created the preconditions for strengthening the practical foundations of self-education. The number of knowledge-sharing societies is increasing dramatically, and a large network of libraries and book stores is being set up in capitals and provinces. Attempts are being made to improve the leadership of self-education and its organization across the country. Special programs are issued to assist self-education, which take into account the level of general education and interests. There is a differentiation of self-education into general, scientific, cultural, professional.

In the development of theoretical problems of self-education, the main efforts of educators were focused on finding ways that provide effective influence of the lessons on the formation of personality. Self-education was considered in the context of self-improvement and self-development of the individual. The study of scientific sources shows that already in the early XX century in the theory of self-education were reflected many provisions, which later became the basic principles of pedagogy. This thesis, in particular, applies to such an important principle of modern humanistic pedagogy as a personal approach. The desire to implement this approach was manifested in the focus of self-education on the comprehensive development of a man, in the individualization of the leadership of self-education, in support of the recommendations of individual psychology, in considering self-education as a means of self-improvement of personality.

Key words: professional education, teaching staff, national idea, educational space, national education.